

بنیاد فرهنگ کاشان

دانشنامه کاشان

زیر نظر حسین محلوجی

جلد ششم

سکه ها کاشان

در موزه سکه بانک سپه، موزه ملی ایران، و موزه رضا عباسی

دانشنامه کاشان
جلد ششم: ضرب دارالمؤمنین کاشان
دفتر یکم: سکه‌های کاشان در موزه سکه بانک سپه، موزه ملی ایران، و موزه رضا عباسی

مدیر و سروراستار دانشنامه کاشان: حسین محلوچی
سروراستار پروژه و مدیر هنری: مهشید جعفری
پژوهشگران: نسرین زهتاب، سعید سلیمانی، فرید مصنف
عکاس: مصطفی عزیزادگان
شناسایی گونه خط: محمد احصایی، سیف‌الله امینیان
ترجمه انگلیسی: مهشید جعفری، سپیده ذاکری
ترجمه مقدمه: نرگس انتخابی
ویرایش انگلیسی: نرگس انتخابی، وستا سرخوش
نمونه خوان: سعید خواجه‌افضلی
حروفنگار: فاطمه مدنی
مشاور تولید: سید مهدی قدیم‌زاده
لیتوگرافی و چاپ: ابیانه
صحافی: رثوف
شمارگان: ۱۰۰۰
چاپ نخست: تابستان ۱۴۰۰
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۱۱۱۸۸۵-۴

بنیاد فرهنگ کاشان

تهران، خیابان شهید باهنر، خیابان تکیه، خیابان مسجد، بن‌بست یاس،
شماره ۵، واحد ۳، کدپستی: ۱۹۷۸۷۴۹۵۱۳ — تلفن: ۲۲۸۰۶۰۶۴
نشانی الکترونیک: www.kashanica.com — پست الکترونیک: info@kashanica.com

- عنوان و نام پدیدآور : دانشنامه کاشان/ زیر نظر حسین محلوجی؛ [تهیه شده در بنیاد فرهنگ کاشان].
- مشخصات نشر : تهران: بنیاد فرهنگ کاشان، ۱۳ -
- مشخصات ظاهری شابک : ج: مصور (بخشی رنگی)، نقشه (بخشی رنگی)، نمودار، نمونه، عکس؛ ۲۹×۲۲ س.م.
- دوره: ۱-۶۸۰-۴۲۲-۹۶۴؛ ۴۵۰۰۰ ریال؛ ج. ۳: X-۶۷۸-۴۲۲-۹۶۴؛
- ۴۵۰۰۰ ریال؛ ج. ۴: ۸-۶۷۹-۴۲۲-۹۶۴؛ ج. ۵: ۳-۲-۹۱۱۸۸-۶۰۰-۹۷۸؛
- ج. ۶: ۴-۹۱۱۸۸۵-۶۰۰-۹۷۸
- یادداشت : فهرست نویسی بر اساس جلد سوم و چهارم، ۱۳۸۲.
- یادداشت : جلد پنجم و ششم دوزبانه (فارسی-انگلیسی) است.
- یادداشت : هر جلد عنوان و نویسندگان خاص خود را دارد.
- یادداشت : ج. ۶ (چاپ اول: ۱۳۹۹) (فپا).
- یادداشت : کتابنامه.
- یادداشت : نمایه.
- مندرجات : - ج. ۳. آریاییان، مردم کاشی، امرد، پارس و دیگر ایرانیان دفتر یکم/ جهان شاه درخشانی. - ج. ۴. آریاییان، مردم کاشی، امرد، پارس و دیگر ایرانیان دفتر دوم/ جهان شاه درخشانی. - ج. ۵. کاشانیان نامدار به روایت آلبومخانه کاخ گلستان: *Notables of Kashan According to the Golestan Palace Albums*
- محمدحسین سیدمحمدی، مهشید جعفری؛ پژوهشگران همکار فاطمه سرائیان، سیفالله امینیان، سعید محمود سادات بیدگلی؛ مدیر پروژه و سرویراستار علی میرزایی؛ مترجم نرگس افتخاری. - ج. ۶. ضرب دارالمؤمنین کاشان: سکه های کاشان در موزه بانک سپه، موزه ملی ایران و موزه رضا عباسی: *Coins of Kashan in the Coin Museum of Bank Sepah, the National Museum of Iran, and the Reza Abbasi Museum*
- زهتاب، سعید سلیمانی، فرید مصنف؛ ترجمه مهشید جعفری، سپیده ذاکری؛ سرویراستار پروژه و مدیر هنری مهشید جعفری.
- موضوع : سکه های ایرانی -- ایران -- کاشان -- دائرة المعارفها
- موضوع : Coins, Iranian -- Iran -- Kashan -- Encyclopedias
- موضوع : کاشان -- دائرة المعارفها
- موضوع : Kashan (Iran) -- Encyclopedias
- موضوع : کاشان -- تاریخ -- دائرة المعارفها
- موضوع : Kashan (Iran) -- History -- Encyclopedias
- شناسه افزوده : محلوجی، حسین، ۱۳۲۶ -
- شناسه افزوده : Mahlouji, Hossein, -1947
- شناسه افزوده : موسسه بنیاد فرهنگ کاشان
- رده بندی کنگره : ی ۱۳۰۰ ۵۳۵۲ الف / DSR۲۱۱۵
- رده بندی دیویی : ۹۵۵/۹۳۶۲
- شماره کتابشناسی ملی : ۸۳-۱۹۳۲ م
- وضعیت رکورد : رکورد کامل

۱۱	♦ پیش‌گفتار
۱۵	♦ مقدمه
۲۳	♦ سکه‌های کاشان
۲۵	◦ ایلخانان
۴۸	◦ آل اینجو
۴۹	◦ مظفریان
۶۱	◦ چوپانیان
۶۲	◦ جلایریان
۶۵	◦ تیموریان
۱۱۹	◦ قراقویونلو
۱۳۶	◦ آق‌قویونلو
۱۴۴	◦ صفویه
۲۲۴	◦ افول صفویه تا استقرار زندیه
۲۳۰	◦ زندیه
۳۷۹	◦ قاجاریه
۴۷۰	♦ پیوست و نمایه‌ها
۴۷۲	◦ پیوست. دوره‌های تاریخی و فرمانروایان
۴۷۴	◦ نمایه نام‌ها
۴۷۶	◦ نمایه ارزش‌های پولی

پیش‌گفتار

تدوین دانشنامه کاشان، که اکنون ششمین مجلد آن را در دست دارید، انگیزه اصلی شکل‌گیری بنیاد فرهنگ کاشان بود. سال‌ها بود که فکر و شور حفظ و مرمت و احیای خانه‌های تاریخی کاشان و حفظ میراث فرهنگی و تاریخی زادگاه کهنسالم را در سر داشتیم. فرصت عملی کردن این آرزوی دیرین در سال ۱۳۷۲ فراهم آمد. دست به کار شدم و به‌رغم انواع نقدها و بدبینی‌ها و سنگ‌اندازی‌ها و تهدیدها از کار نایستادم و دست برنداشتم. باور داشتم که روزی نتیجه این مقاومت کام مردم زادگاهم، کاشان، را شیرین خواهد کرد و چه‌بسا سرمشقی برای دیگر شهرها خواهد شد و تغییر پیش‌روست. خوشبختانه به یاری همکاران و همفکران همدل و میهن‌دوست که در این مسیر از پشتیبانی فنی و علمی و اجرایی‌شان بهره‌بردم، تغییر میسر شد و به همت کاشانیانی که در این راه گام نهادند و مشعل تحول را روشن نگه‌داشتند، اکنون کاشان به یکی از قطب‌های گردشگری معماری و فرهنگی تبدیل شده است. درآمد و مزایای حاصل از ورود گردشگران و تبادلات فرهنگی و اقتصادی چهره کاشان را دگرگون کرده است و روند توسعه کاشان به شیوه‌ای مردم‌نهاد و خودانگیخته ادامه دارد.

کاری که در سال ۱۳۷۲ با بازسازی خانه‌های طباطبائی، عامری‌ها، عباسیان، آل‌یاسین، بنی‌کاظمی، حسینی، حمام سلطان امیراحمد، و پاکسازی غار دست‌کند ویس در نیاسر کاشان آغاز شد، در ابعاد و اندازه پروژه‌های توسعه‌ای کوچک قرار داشت، ولی محصولی بزرگ به بار آورد. شمع‌هایی که در آن تاریکی فروخته شد، راه را برای افروختن شمع‌های دیگر روشن کرد. بازسازی ابنیه قدیمی با هدف حفظ میراث معماری و توسعه صنعت درآمدزای گردشگری امروز در بسیاری از شهرهای دیگر کشور هم، به پیروی از کاشان، به دست مردمی که به زادگاهشان مهر می‌ورزند در حال انجام است.

آن تجربه آموزه‌های بسیاری برایم داشت؛ از جمله اهمیت بی‌مانند مستندات و منابع معتبر

مکتوب را در احیای فرهنگی و توسعه بومی با گوشت و استخوان درک کردم. تأسیس بنیاد فرهنگ کاشان بر پایه همان تجربه و همین آموزه بود. این که خلأ و کاستی‌ای را بشناسی و منتظر بنشین تا روزی کسی، مسئولی، دانشگاهی، پژوهشگری، دیگری‌ای بیاید و برای رفعش چاره‌ای بیندیشد و دولت حمایتی بکند، به احتمال نزدیک به یقین، انتظاری بی‌فرجام و همیشگی خواهد بود.

بنیاد فرهنگ کاشان با انگیزه مستندنگاری میراث تاریخی و فرهنگی و اجتماعی کاشان در اواسط دهه هفتاد خورشیدی آغاز به کار کرد. در آن زمان من و همکاران و مشاورانم به هیچ‌روی گمان نمی‌بردیم کارمان برای تهیه دانشنامه‌ای متعارف که مداخل مرتبط با فرهنگ و هنر و ادب و تاریخ کاشان را شامل شود، چنین وسعت یابد و به تدوین مجموعه‌ای بزرگ از دانشنامه‌های موضوعی تفصیلی بینجامد. علت این است که صندوقچه گنجی که در پی گشودنش بودیم، در واقع معدن طلایی بی‌انتهای و بکر بود: تاریخی غنی و پرحادثه با نزدیک به هشت‌هزار سال یادگار؛ جغرافیایی متنوع و طبیعی گونه‌گون؛ فرهنگی غنی؛ نام‌آوران بی‌شمار؛ زبان‌ها و لهجه‌ها و گویش‌های محلی متنوع؛ میراث معماری کم‌نظیر؛ و پیشتازی و نام‌آوری در صنایع و هنرهایی چون سفالگری، کاشی‌کاری، قالی‌بافی، مسگری، زری‌بافی و مخمل‌بافی، گلاب‌گیری.

بنیاد فرهنگ کاشان، تا به امروز که پنجمین مجلد از مجموعه «دانشنامه سکه کاشان» در اختیار شماست، به کاوش این معدن نامتناهی با لایه‌های بکر و سرسخت و گونه‌گونش کوشیده است.

دانشنامه سکه کاشان

پدرم، مرحوم میرزا علی‌اکبر محلوجی، در یکی از راسته‌های بازار کاشان، جنب تیمچه نو در نزدیکی کوچه ضرابخانه، مغازه‌ای داشتند و من در روزگار نوجوانی در مغازه در خدمت ایشان بودم. گاه برای رفتن به آب‌انبار حاج سید حسین* و آوردن آب نوشیدنی به مغازه پدری از کوچه ضرابخانه می‌گذشتم. کوچه ضرابخانه بود، ولی از خود ضرابخانه نشانی نمی‌دیدم و حرفی هم از آن نبود. این نام در ذهن من حک شده بود و روزی که سرفصل‌ها و سرمدخل‌های دانشنامه کاشان را تدوین می‌کردیم، اشاره کردم که ضرابخانه کاشان را هم باید در نظر داشت. مشاوران متخصص هم‌رای بودند که این ضرابخانه چندان رونقی نداشته و شمار سکه‌های ضرب‌شده در آن اندک است. کارشناسی هم که برای نگارش این مدخل انتخاب شد، پس از یک سال پژوهش، هفده گونه سکه ضرب کاشان را شناسایی کرد و باور داشت که از ضرابخانه کاشان بیش از این

* آب‌انبار حاج سید حسین صباغ از بناهای قاجاری کاشان (۱۲۴۰ ق.)، در بازارچه رنگرزا، در بازار کاشان قرار دارد. این آب‌انبار که تزیینات معماری زیبایی دارد، در سال ۱۳۷۹ با شماره ۳۵۲۸ در فهرست آثار ملی ایران به ثبت رسیده است.

هفده گونه سکه نمی‌توان یافت. این پژوهش در سال ۱۳۷۸ به پایان رسید، ولی مانع انتشار آن شدم چون از ماحصل کار رضایت نداشتم.

سال‌ها این موضوع را جسته و گریخته دنبال می‌کردم و در پی تجربه حاصل از دیگر پژوهش‌ها و در پی شواهدی که یک به یک گردمی‌آمدند، به یقین رسیده بودم که برخلاف نظرهای پیش‌گفته، ضرابخانه کاشان پرکار و پررونق بوده است.

در سال ۱۳۸۹ خانم مهشید جعفری، ویراستار و پژوهشگر بنیاد فرهنگ کاشان، طرح پژوهشی تازه‌ای برای این عنوان تدوین کردند که بر پیمایش گنجینه سکه موزه‌ها و مجموعه‌های خصوصی سکه در داخل و خارج از کشور استوار بود. اجرای فاز نخست این طرح که به شناسایی سکه‌های ضرب کاشان در موزه ملی ایران، موزه رضا عباسی، و موزه سکه بانک سپه اختصاص داشت، در سال ۱۳۹۰ آغاز شد.

خانم نسرین زهتاب، کارشناس سکه و گنجینه‌دار سکه موزه ملی ایران، کار پیمایش گنجینه سکه موزه‌ها را به‌عهده گرفتند و ضمن شناسایی سکه‌های کاشان در میان صدها هزار سکه و اندازه‌گیری وزن و ابعاد سکه‌ها، شناسنامه اولیه آنها را نیز تهیه نمودند. آقای مصطفی عزیزادگان، عکاس و مدرس عکاسی، به موزه‌های یادشده رفتند و از سکه‌های شناسایی‌شده عکس گرفتند. آقای فرید مصنف، پژوهشگر سکه‌های پس از اسلام و مجموعه‌دار، متن کتیبه پشت و روی سکه‌ها را بازخوانی و تکمیل کردند و ارزش پولی سکه‌ها و دوره تاریخی آنها را تعیین نمودند. آقای سعید سلیمانی، پژوهشگر و سکه‌شناس خبره دوره اسلامی، به بازخوانی و ویرایش تخصصی شناسنامه‌های تهیه‌شده کمک کردند و نظریات ارزشمند و راهنمای ارائه دادند.

آقای سیف‌الله امینیان، مشاور بنیاد و متخصص میراث فرهنگی ایران، گونه خط نوشته‌های حک‌شده بر سکه‌ها را مشخص کردند و آقای محمد احصایی، هنرمند نامدار و مدرس برجسته نیز در این زمینه یاریگر بودند. آقای سعید خواجه‌افضلی، از ویراستاران بنیاد فرهنگ کاشان، مراحل از کار نمونه‌خوانی کتاب را انجام دادند و به امور فنی و اجرایی کار یاری رساندند.

کار ترجمه انگلیسی را خانم مهشید جعفری، و خانم دکتر سپیده ذاکری، از همکاران بنیاد فرهنگ کاشان، به‌عهده داشتند. خانم دکتر وستا سرخوش، گنجینه‌دار سکه‌های خاورمیانه موزه بریتانیا، ضمن مشاوره و راهنمایی در مقاطع مختلف، ویرایش تخصصی شناسنامه انگلیسی سکه‌ها را انجام دادند. ترجمه مقدمه‌های کتاب را خانم نرگس انتخابی به‌انجام رساندند و بخش انگلیسی کتاب را ویرایش کردند.

آقای علی میرزائی در مراحل مختلف کار را بازخوانی کردند و موارد ارزشمندی را یادآور شدند. خانم مهشید جعفری، ضمن نظارت بر پژوهش‌ها و تکمیل آنها، این مجموعه را پردازش و ویرایش نمودند و طراحی گرافیک و صفحه‌بندی آن را نیز انجام دادند.